pwc

VEILIGHEIDSREGIO FRYSLÂN

Accountantsverslag 2015

Accountantsverslag
2015 voor
Veiligheidsregio Fryslân

22 april 2016

PricewaterhouseCoopers Accountants N.V., Badweg 2 8934 AA Leeuwarden, Postbus 321, 8901 BC Leeuwarden
T: 088 792 00 50, F: 088 792 94 24, www.pwc.nl

'PwC' is het merk waaronder PricewaterhouseCoopers Accountants N.V. (KvK 34180285), PricewaterhouseCoopers Belastingadviseurs N.V. (KvK 34180284), PricewaterhouseCoopers Advisory N.V. (KvK 34180287), PricewaterhouseCoopers Compliance Services B.V. (KvK 51414406), PricewaterhouseCoopers Pensions, Actuarial & Insurance Services B.V. (KvK 54226368), PricewaterhouseCoopers B.V. (KvK 34180289) en andere vennootschappen handelen en diensten verlenen. Op deze diensten zijn algemene voorwaarden van toepassing, waarin onder meer aansprakelijkheidsvoorwaarden zijn opgenomen. Op leveringen aan deze vennootschappen zijn algemene inkoopvoorwaarden van toepassing. Op www.pwc.nl treft u meer informatie over deze vennootschappen, waaronder deze algemene (inkoop)voorwaarden die ook zijn gedeponeerd bij de Kamer van Koophandel te Amsterdam.

Aan het algemeen bestuur van Veiligheidsregio Fryslân
T.a.v. de heer W. Kleinhuis
Postbus 612
8901 BK LEEUWARDEN

22 april 2016

Referentie: CA/e0378345/EK/gs

Accountantsverslag met betrekking tot de controle van de jaarrekening 2015

Geacht bestuur,

Met genoegen presenteren wij u ons accountantsverslag met betrekking tot de controle van de jaarrekening 2015 van Veiligheidsregio Fryslân. Dit verslag gaat in op de belangrijkste bevindingen uit de controle van de jaarrekening van Veiligheidsregio Fryslân.

Ons accountantsverslag bestaat uit drie delen. In deel 1 is een samenvatting opgenomen van onze belangrijkste boodschappen. In deel 2 worden de belangrijkste waarnemingen besproken die zijn voortgekomen uit onze controle. In deel 3 geven wij onze visie over de kwaliteit van uw interne beheersing.

Wij hebben de inhoud van dit verslag met de leden van de auditcommissie op 16 maart besproken. Mocht u nog vragen hebben, aarzel dan niet om contact met ons op te nemen.

Wij willen graag van deze gelegenheid gebruik maken om u en uw medewerkers te bedanken voor de medewerking die we ervaren hebben tijdens onze werkzaamheden.

Met vriendelijke groet,
PricewaterhouseCoopers Accountants N.V.

C.R. Alserda AA
senior director

Managementsamenvatting

1. Onze belangrijkste kernboodschappen
2. Belangrijkste controlebevindingen

2.1. Uw jaarrekening geeft een getrouw en rechtmatig beeld
2.2. Ons beeld van de Veiligheidsregio Fryslân
2.3. De door het dagelijks bestuur gemaakte schattingen zijn evenwichtig
2.4. Overige jaarrekeningposten nader bekeken
2.5. Uw jaarrekening voldoet aan de minimale eisen vanuit het BBV; de informatiewaarde van de jaarstukken kan verbeterd worden
2.6. Begrotingscriterium
2.7. Het belang van sturing op financiering en liquiditeit neemt nog verder toe
2.8 Nieuw format programmabegroting voldoet aan het SMART-principe
2.9 WNT adequaat toegelicht in de jaarrekening

3. Uw interne beheersing is voldoende; IT en interne controle zijn in ontwikkeling

3.1. Openstaande aanbevelingen uit 2014 zijn in 2015 opgevolgd; IT aanbevelingen nog onderhanden
3.2. Uw IT-omgeving is in beweging
3.3. Wij hebben niet gesteund op de werkzaamheden van uw interne controlefunctionaris
3.4. De dekking en reikwijdte van de accountantscontrole is voldoende

Ons accountantsverslag is uitsluitend opgesteld voor gebruik door het Algemeen en dagelijks bestuur en directie van Veiligheidsregio Fryslân. U mag dit verslag zonder onze toestemming vooraf niet aan derden verstrekken. Als gevolg hiervan accepteren wij geen aansprakelijkheid of verantwoordelijkheid tegenover enige andere persoon die dit verslag in handen of ter inzage krijgt.

1. Onze belangrijkste kernboodschappen

Onze belangrijkste boodschappen en aanbevelingen zijn:

1. Wij hebben een controleverklaring afgegeven met een goedkeurend oordeel op het gebied van getrouwheid en rechtmatigheid. Ook de SiSa bijlage bevat geen materiële onjuistheden of onzekerheden.

2. Wij zijn van mening dat uw interne beheersing toereikend is voor de wijze waarop de veiligheidsregio op dit moment functioneert. Voor de aard en omvang van uw organisatie heeft u voldoende interne beheersingsmaatregelen in de lijn om een betrouwbare gegevensverwerking te waarborgen. De uitvoering van de interne controles is een belangrijk aspect om ook in de toekomst een adequate inrichting van uw interne beheersing te waarborgen. In dit verslag gaan wij hier nader op in.

3. De ontwikkelingen in de beschikbare liquiditeit in 2015 benadrukken nog eens het belang van een adequate sturing op de kasstromen en van een adequaat financieringsbeleid. De liquiditeitsplanning is thans wel op jaarbasis inzichtelijk, tevens zijn de momenten van de investeringen bekend, maar wij adviseren u deze eveneens per maand op te stellen. Op deze wijze verbetert de tussentijdse sturing op de verwachte liquiditeitsstromen.

4. Tot dusverre ligt de nadruk bij begrotingen, naast de beleidsmatige aspecten, op de exploitatie. Door de regionalisatie van de brandweer is uw organisatie een kapitaalsintensieve organisatie geworden. Dit in samenhang met de druk op de beschikbare middelen pleiten er naar onze mening voor om in uw begroting eveneens aandacht te besteden aan verwachte balansontwikkelingen, bijvoorbeeld in de vorm van een geprognosticeerde balans. Dit past naar onze mening in uw veranderende organisatie en veranderende risico's die de Veiligheidsregio loopt.

5. Naast de jaarrekening hebben wij kennis genomen van de nieuwe format voor de programmabegroting vanaf 2017. Wij zijn van mening dat met dit format wordt voldaan aan de door u eerder geformuleerde doelstelling om de doelen voor resultaatsgebieden SMART te formuleren. Deze SMART geformuleerde doelstellingen hebben uiteraard invloed op de aansturing van uw medewerkers, de tussentijdse monitoring van de realisatie van deze doelstellingen en de tussentijdse rapportering daarover.

6. We hebben vastgesteld dat alle nog openstaande aanbevelingen uit 2014 in 2015 zijn opgevolgd. Enkele aanbevelingen op het gebied van uw IT-omgeving zijn nog onderhanden. Deze aanbevelingen liggen onder andere op het gebied van wijzigingsbeheer en autorisatieprocedures (zie tevens punt 8 hierna).

7. De Veiligheidsregio Fryslân onderkent het belang van een betrouwbare IT-omgeving. VRF wil het IT-volwassenheidsniveau naar een hoger plan tillen. Mede daarom heeft er begin 2015 door KPN een audit plaatsgevonden op de ICT organisatie. Wij hebben vastgesteld dat de uitkomsten van deze audit hebben geleid tot verbeteracties. Een aantal hiervan is in 2015 geïmplementeerd dan wel verbeteracties zijn onderhanden voor 2016.

8. In 2015 is een nieuw IC-plan opgesteld. In dit plan is opgenomen welke werkzaamheden uitgevoerd moeten worden op basis van een risico-inventarisatie per proces en daaraan gekoppelde interne controles. Voor processen wordt ingegaan op de onderkende risico's en worden onderwerpen behandeld rondom misbruik en oneigenlijk gebruik, controlemiddelen en toekomstige ontwikkelingen. Naar aanleiding van de vertraging in de uitvoering en het nog niet vervuld hebben van de functie van concerncontroller is in 2015 nog niet met dit nieuwe IC-plan gewerkt. Deze zal verder worden vormgegeven in 2016 in samenhang met de keuzes die worden gemaakt over de invulling van de IC-functie in uw organisatie.

2. Belangrijkste controlebevindingen

Dit onderdeel bevat de belangrijkste bevindingen die zijn voortgekomen uit onze controle en die in onze professionele oordeelsvorming van belang zijn voor u als algemeen bestuur.

2.1. Uw jaarrekening geeft een getrouw en rechtmatig beeld

Wij zijn voornemens een goedkeurende controleverklaring te verstrekken

Wij hebben onze controle van de jaarrekening 2015 van Veiligheidsregio Fryslân afgerond en hebben een goedkeurende controleverklaring op de aspecten getrouwheid en rechtmatigheid verstrekt met betrekking tot de jaarrekening 2015, onder voorbehoud van goedkeuring van deze jaarrekening door het algemeen bestuur.

Op basis van de huidige status van de controle geen ongecorrigeerde controleverschillen

Bij onze controle hanteren wij voor zowel de getrouwheid als de rechtmatigheid een materialiteit van 1% van de begrote kosten inclusief dotaties aan reserves. Dit conform de voorschriften van de Bado (Besluit accountantscontrole decentrale overheden). Voor 2015 bedraagt de materialiteit afgerond €700.000. Op basis van de huidige status van onze controle hebben wij geen controleverschillen geconstateerd. Dit geldt zowel voor het getrouwheidsaspect als het rechtmatigheidsaspect. Ten aanzien van het rechtmatigheidsaspect betekent dit dat op basis van de door ons uitgevoerde controlewerkzaamheden wij concluderen dat de verantwoorde baten, lasten en balansmutaties van Veiligheidsregio Fryslân tot stand zijn gekomen conform het door het algemeen bestuur vastgestelde normenkader en de wettelijke regels.

Wij merken op dat aanvankelijk nog een punt inzake de verschuldigde premies zorgverzekeringen over de jaren 2014 en 2015 open stond. In de definitieve jaarrekening is hiervoor een schuld verantwoord van €453.000. Hiermee kunnen wij instemmen.

Er zijn geen fouten en onzekerheden in de SiSa-verantwoording geconstateerd

Jaarlijks is de SiSa-verantwoording een onderdeel van uw jaarrekening. Via deze verantwoording worden de rijksuitkeringen verantwoord. Daarmee vormt de SiSa-verantwoording de basis voor afwikkeling van deze uitkering. Wij hebben de SiSa-verantwoording gecontroleerd met inachtneming van de specifieke instructies die door de Rijksoverheid zijn vastgelegd in de 'Nota verwachtingen accountantscontrole 2015'. Op grond van de Bado gelden voor de SiSa andere, zwaardere, rapporteringstoleranties dan u als algemeen bestuur in uw controleprotocol hebt opgenomen. Dit om ministeries in staat te stellen de specifieke uitkeringen vast te kunnen stellen en de Algemene Rekenkamer van informatie te voorzien. Wij hebben bij onze controle van de SiSa-verantwoording bij de jaarrekening 2015 geen afwijkingen geconstateerd.

In bijlage A.1. gaan wij nader in op de bevinding van deze regeling.

De grondslagen voor financiële verslaggeving en het normenkader voor rechtmatigheid zijn adequaat

De jaarrekening is opgesteld in overeenstemming met het Besluit Begroting en Verantwoording provincies en gemeenten. Als onderdeel van onze controle en met betrekking tot de jaarrekening hebben wij:

- de aanvaardbaarheid van de toegepaste grondslagen voor financiële verslaggeving beoordeeld;
- de juistheid en de volledigheid van de toelichtingen beoordeeld; en
- de geschiktheid van het gebruikte normenkader voor rechtmatigheid beoordeeld.

Wij zijn van mening dat de grondslagen voor waardering en resultaatbepaling en het normenkader voor rechtmatigheid die het dagelijks bestuur heeft gehanteerd bij het opstellen van de jaarrekening 2015 en de totstandkoming van transacties aanvaardbaar zijn.

2.2. Ons beeld van de Veiligheidsregio Fryslân

Het accountantsverslag 2015 is het laatste verslag gedurende de contractperiode (en de éénjarige verlenging daarvan) dat wij als accountant van Veiligheidsregio Fryslân uitbrengen. Hierbij komt een eind aan onze betrokkenheid van vijf jaar bij uw organisatie. Een periode die wordt gekenmerkt door vele veranderingen in uw organisatie, waarbij de uitbreiding van het takenpakket in het kader van de regionalisatie van de brandweer uiteraard het belangrijkste is geweest.

In deze periode hebben wij een organisatie gezien die op vele gebieden een doorontwikkeling heeft meegemaakt. Vanuit ons perspectief springen hierbij de stappen die zijn gezet bij de versterking van de bedrijfsvoering en van de planning- en controlcyclus het meest in het oog. Nieuwe medewerkers zijn aangetrokken, nieuwe functies zijn ingevuld en taken zijn herschikt. Tegelijkertijd vragen huidige en toekomstige ontwikkelingen om een verdere doorontwikkeling van de interne beheersing.

Een verdere inrichting van uw interne controle en optimalisering van uw IT-omgeving vormen hierbij naar onze mening belangrijke aandachtspunten. Verbeteringen op dit gebied zijn in 2015 doorgevoerd of zijn voor 2016 gepland. Wij onderschrijven deze ontwikkeling van harte en zijn ook van mening dat deze noodzakelijk is in het licht van een adequate interne beheersing.

Daarnaast zal vanaf de programmabegroting 2017 met een nieuw format worden gewerkt wat naar verwachting invloed zal hebben op de aansturing van uw medewerkers en tussentijdse monitoring. Eveneens wordt bij de GGD gewerkt aan veranderingen in de werkprocessen waarbij medewerkers zelf input leveren, de zelfsturende organisatie. Deze ontwikkelingen zullen de komende tijd veel van uw organisatie vragen. Ook omdat dit niet alleen een wijziging is in structuren en formats maar zeker ook een cultuurverandering met zich meebrengt. Uit de gevoerde gesprekken met het management leiden wij af dat deze cultuurverandering zeker wordt onderkend.

2.3. De door het dagelijks bestuur gemaakte schattingen zijn evenwichtig

Bij het opstellen van de jaarrekening moet het dagelijks bestuur belangrijke schattingen voor de verslaggeving maken en toelichten. Wij hebben de schattingen die door het dagelijks bestuur zijn gemaakt bij het opstellen van de jaarrekening 2015 doorgenomen in het kader van onze jaarrekeningcontrole. Onderstaande tabel geeft een overzicht van onze bevindingen met bijbehorende motivering.

Belangrijkste schattingen	Bevinding 2015	Toelichting
Afschrijvingen materiële vaste activa.	●	De verwachte levensduur van de verschillende activacategorieën en daarmee de afschrijvingspercentages zijn evenwichtig en consistent bepaald en in lijn met hetgeen gebruikelijk is. Wij kunnen instemmen met de inschattingen van het dagelijks bestuur. Daarbij hebben wij vastgesteld dat de gehanteerde levensduur bij de berekende afschrijvingen in overeenstemming is met uw financiële verordening. Wel merken wij hierbij het volgende op: conform een bestendige gedragslijn worden de investeringen in het jaar van aanschaf voor 50% van de gebruikelijke jaarlijkse afschrijvingen afgeschreven ongeacht het moment van aanschaf in het betreffende jaar. De wijze van afschrijven in het jaar van aanschaf is niet benoemd in uw huidige financiële verordening. Wij hebben kennis genomen van de gewijzigde financiële verordening ingaande 1 januari 2016 waarover u op 17 maart as. een besluit neemt. In deze gewijzigde verordening zijn wel nadere bepalingen opgenomen over het moment waarop afgeschreven wordt over investeringen in het jaar van aanschaf. De nieuwe bepaling luidt dat met afschrijven wordt begonnen vanaf 1 januari van het jaar volgend op het jaar waarin het actief in gebruik is genomen. Eveneens hebben wij het risico van een bijzondere waardevermindering van de materiële vaste activa in onze werkzaamheden betrokken. Hierbij hebben we onder meer kennis genomen van een door de organisatie opgesteld memo waaruit blijkt dat er geen aanleiding is voor een bijzondere waardevermindering van de vaste activa. Wij kunnen hiermee instemmen.
Voorziening dubieuze vorderingen	●	De getroffen voorziening door dubieuze vorderingen is zeer gering. Deze bedraagt per eind 2015 circa €5.700. Op grond van de in 2016 ontvangen betalingen van de openstaande vorderingen ultimo 2015 achten wij deze voorziening toereikend.
Voorzieningen	●	De getroffen voorzieningen betreffen een voorziening voor opgebouwde spaaruren, groot onderhoud en een voorziening voor het sociaal plan SN1B. Wij kunnen ons vinden in de uitgangspunten van deze voorzieningen alsmede in de onderliggende calculaties.
Nog te betalen kosten	●	Betreft onder meer een inschatting van het dagelijks bestuur welke reserveringen gemaakt moeten worden voor nog te ontvangen facturen.

Controleverschil	Voorzichtig	Evenwichtig	Optimistisch	Controleverschil
●	●	●	●	●

Aanvaardbare bandbreedte – gebaseerd op materialiteitsoverwegingen

2.4. Overige jaarrekeningposten nader bekeken

In deze paragraaf geven wij een beeld van enkele naar onze mening belangrijke jaarrekeningposten en onze bevindingen hierbij.

Investeringen materiële vaste activa/financiering

In het verslagjaar is voor circa €6,4 miljoen geïnvesteerd in materiële vaste activa. Een belangrijk aandeel hierin betreft de aanschaf van 8 tankautospuiten. Deze investeringen (als ook de uitbetaling van het resultaat over 2014 van €3,2 miljoen) zijn in 2015 gefinancierd uit de rekening-courant met de bank en met het Rijk. De rekening-courantverhouding met de bank is ultimo 2015 negatief en de vordering in rekening-courant met het Rijk is eind 2015 fors afgenomen ten opzichte van de vordering ultimo 2014. Uit de paragraaf 'Financiering" blijkt dat op 1 februari 2016 een langlopende lening van €6 miljoen is aangetrokken om daarmee het negatieve saldo in rekening courant met de bank op te heffen alsmede met het oog op de aflossing van de langlopende lening in 2016.

Bij de actualisatie van de aanwending van de investeringskredieten tijdens het jaarafsluitingsproces blijkt nog een beperkt aantal investeringskredieten overschreden te zijn. Wij merken op dat overeenkomstig uw financiële verordening deze overschrijdingen in de eerst volgende vergadering van het algemeen bestuur moeten worden gemeld.

Voorziening groot onderhoud en voorziening sociaal plan SN1B

De voorziening voor groot onderhoud bedraagt ultimo 2015 circa €343.000. Wij hebben kennis genomen van de onderliggende onderhoudsplannen van de gebouwen opgesteld door de Grontmij. Deze plannen zijn in 2015 herzien en zijn met inbegrip van de geraamde vervangingsinvesteringen. Wij hebben vastgesteld dat de getroffen voorziening in overeenstemming is met deze onderhoudsplannen (exclusief vervangingsinvesteringen).

De voorziening wegens het sociaal plan SN1B bedraagt per eind 2015 circa €300.000. De voorziening dient ter dekking van het garantiesalaris tot en met 2016 en voor doorbetaling van reiskosten tot en met 2018. Aangezien vanaf 2017 de verplichting een structureel karakter krijgt, mag op grond van BBV geen voorziening voor de periode vanaf 2017 worden aangehouden.

2.5. Uw jaarrekening voldoet aan de minimale eisen vanuit het BBV; de informatiewaarde van de jaarstukken kan verbeterd worden

Wij hebben op hoofdlijnen de informatiewaarde van de jaarstukken beoordeeld. De jaarstukken 2015 bestaan volgens het BBV uit het jaarverslag en de jaarrekening. Het jaarverslag op haar beurt bestaat uit de programmaverantwoording en de verplichte paragrafen. De jaarrekening bevat de programmarekening, de balans en een toelichting op beide.

Uw jaarverslag is verenigbaar met de jaarrekening

Als uw accountant dienen wij ingevolge artikel 213, lid 3 onder d Gemeentewet te vermelden of uw jaarverslag, voor zover wij dat kunnen beoordelen, verenigbaar is met de jaarrekening. Op basis van de uitgevoerde werkzaamheden hebben wij geen tekortkomingen of inconsistenties te melden op dit gebied.

De informatiewaarde van de jaarrekening kan verbeterd worden

Wij hebben vastgesteld dat de jaarrekening voldoet aan de minimale vereisten van het Besluit Begroting en Verantwoording provincies en gemeenten en de stellige uitspraken in de notities van de commissie BBV. Wij vinden de toegepaste grondslagen passend. In 2015 zijn geen wijzigingen in de waarderingsgrondslagen doorgevoerd.

De toelichtingen in de jaarrekening zijn beknopt maar voldoen aan de minimale vereisten vanuit het BBV. Wij zijn, evenals wij aan u in ons accountantsverslag over 2014 hebben gerapporteerd, van mening dat de informatiewaarde van de jaarrekening verbeterd kan worden. Wij adviseren u als algemeen bestuur afspraken te maken met het dagelijks bestuur over de gewenste informatiebehoefte inzake de jaarrekening.

In uw huidige financiële verordening zijn voorschriften opgenomen over de inrichting van de jaarstukken. Een nieuwe financiële verordening is op 17 maart 2016 vastgesteld met als ingangsdatum 1 januari 2016 met als uitzondering hierop de inrichting van het jaarverslag; deze nieuwe inrichting is ook op het jaarverslag van 2015 van toepassing.

2.6. Begrotingscriterium

Als blijkt dat de gerealiseerde lasten zoals weergegeven in de programmarekening hoger zijn dan de geraamde bedragen met inbegrip van de laatste begrotingswijzigingen, kan er sprake zijn van onrechtmatige uitgaven. Voor een juiste oordeelsvorming is van belang in hoeverre de begrotingsoverschrijding past binnen het door het algemeen bestuur geformuleerde beleid en/of wordt gecompenseerd door hogere opbrengsten. Het bepalen of, respectievelijk welke begrotingsoverschrijdingen onrechtmatig zijn, is voorbehouden aan het algemeen bestuur. In onderstaande tabel hebben wij de programma's weergegeven met een overschrijding van de begrote kosten.

Programma	Reden overschrijding	Conclusie rechtmatigheid
Gezondheid (€2.271.000)	Dit betreft kosten welke niet in de begroting waren opgenomen. Deze worden gecompenseerd door hogere opbrengsten waardoor het saldo op dit programma positief is.	De overschrijding past binnen bestaand beleid en wordt gecompenseerd door hiermee samenhangende baten. Op basis hiervan geen onrechtmatigheid.
Crisisbeheersing (€152.000)	Dit betreft kosten welke niet in de begroting waren opgenomen. Deze worden grotendeels gecompenseerd door hogere opbrengsten waardoor het saldo op dit programma €35.000 negatief is. Hogere lasten betroffen o.a. uitgaven voor vakbekwaamheid en extra inzet opvang asielzoekers.	De overschrijding past binnen bestaand beleid wat niet was voorzien.

Programma	Reden overschrijding	Conclusie rechtmatigheid
Brandweer (€1.198.000)	Dit betreft kosten welke niet in de begroting waren opgenomen. Deze worden deels gecompenseerd door hogere opbrengsten waardoor het saldo op dit programma €968k negatief is. Hogere lasten wordt voor 453k veroorzaakt door de extra last van de premies sociale lasten vrijwillige brandweerlieden 2014 en 2015 die niet was voorzien. Verder hebben investeringen in vakbekwaamheid nieuwe vrijwilligers en materieelbeheer plaatsgevonden.	De overschrijding past binnen bestaand beleid wat niet was voorzien.

Uit onze controle op de begrotingsoverschrijdingen blijken geen bijzonderheden omtrent rechtmatigheid. Bij goedkeuring van de jaarrekening door het algemeen bestuur wordt deze overschrijding alsnog geautoriseerd. Tevens hebben wij vastgesteld dat de dotaties in 2015 aan de bestemmingsreserves in overeenstemming zijn met besluiten van het algemeen bestuur als ook dat de onttrekkingen vallen binnen de maxima die hieraan door het algemeen bestuur zijn gesteld.

2.7. *Het belang van sturing op financiering en liquiditeit neemt nog verder toe*

De ontwikkelingen in de beschikbare middelen zoals omschreven in paragraaf 2.4 benadrukken nog eens het belang van een adequate sturing op de kasstromen en van een adequaat financieringsbeleid. In uw financiële verordening zijn terecht nadere richtlijnen opgenomen voor autorisaties voor investeringen en voor periodieke rapportering aan het algemeen bestuur over de realisatie en de geraamde uitputting van de investeringskredieten. In dit kader benadrukken wij nog eens het belang van een adequate liquiditeitsplanning. Deze is thans wel op jaarbasis inzichtelijk maar wij adviseren u deze eveneens per maand op te stellen. Op deze wijze verbetert de tussentijdse sturing op de verwachte liquiditeitsstromen. Onderscheid tussen langlopende financiering voor onder andere de geraamde investeringen en kortlopende financiering is hierbij relevant.

Sinds 2015 is het volgens het BBV voorgeschreven om in de paragraaf "Weerstandsvermogen en risicobeheersing" in te gaan op enkele kengetallen, waaronder de netto-schuldquote en de netto-schuldquote gecorrigeerd voor verstrekte leningen. De ontwikkelingen inzake de druk in 2015 op de financiering zien wij uiteraard terug in deze kengetallen die in de betreffende paragraaf zijn opgenomen. De netto-schuldquote is eind 2015 verslechterd ten opzichte van eind 2014. Deze ontwikkeling in combinatie met de afname van de solvabiliteit van uw organisatie vinden wij een belangrijk aandachtspunt. Wij adviseren u naast een maandelijkse liquiditeitsplanning eveneens nadere regels af te spreken over de maximale omvang van deze quote. Deze quote geeft namelijk inzicht in de druk van de rentelasten en van de aflossingen op de exploitatie. Wij adviseren u om in de genoemde paragraaf de kengetallen niet alleen te voorzien van het aangeven van de oorzaken van ontwikkeling van de kengetallen maar ook te voorzien van een inhoudelijk oordeel van het dagelijks bestuur hierover.

Tot dusverre ligt de nadruk bij begrotingen, naast de beleidsmatige aspecten, op de exploitatie. Door de regionalisatie van de brandweer is uw organisatie een kapitaalsintensieve organisatie geworden. Dit in samenhang met de druk op uw financiële middelen en de genoemde structurele risico's in de paragraaf 'Weerstandsvermogen en risicobeheersing" maakt, zoals gemeld, dat het belang op sturing of financiering en liquiditeit toeneemt. Dit pleit er naar onze mening voor om in uw begroting eveneens aandacht te besteden aan verwachte balansontwikkelingen, bijvoorbeeld in de vorm van een geprognosticeerde balans. Dit past naar onze mening in uw veranderende organisatie en veranderende risico's die de Veiligheidsregio loopt.

2.8 Nieuw format programmabegroting voldoet aan het SMART-principe

Naast de jaarrekening hebben wij kennis genomen van het nieuwe format voor de programmabegroting vanaf 2017. Een nieuw programma "Organisatie" wordt geïntroduceerd waarin de indirecte kosten worden ondergebracht. Deze worden niet meer doorbelast naar de andere programma's. Daarnaast oogt het format compact en is deze voorzien van concrete doelstellingen/streefwaarden. Wij zijn van mening dat met dit format wordt voldaan aan de door u eerder geformuleerde doelstelling om de doelen voor resultaatsgebieden SMART te formuleren. Deze SMART geformuleerde doelstellingen hebben uiteraard invloed op de aansturing van uw medewerkers, de tussentijdse monitoring van de realisatie van deze doelstellingen en de tussentijdse rapportering daarover. Naar onze mening moeten de concreet geformuleerde streefwaarden geen doel op zich vormen maar zijn het wel een middel om de kwaliteit van uw activiteiten en bedrijfsvoering verder te verbeteren.

2.9 WNT adequaat toegelicht in de jaarrekening

Het wetsvoorstel Wet verlaging bezoldigingsmaximum WNT is inmiddels van kracht. Hierin zijn onder meer de volgende wijzigingen opgenomen ten opzichte van 2014:

- Verlaging van de wettelijk maximale bezoldigingsnorm van 130% naar 100% van een gemiddeld ministerssalaris en een lager hierin mee te tellen bedrag voor voorzieningen betaalbaar op termijn.
- De minister krijgt een mogelijkheid om door middel van een algemene maatregel van bestuur nadere eisen te stellen aan de bezoldiging van 'externe' topfunctionarissen.

Daarnaast loopt een project om vanaf 2017 de regels zoals deze nu voor topfunctionarissen gelden voor alle functionarissen van kracht te laten worden.

Wij hebben op grond van de Wet normering bezoldiging topfunctionarissen publieke en semipublieke sector (WNT) de naleving van de WNT door Veiligheidsregio Fryslân gecontroleerd. Uit onze controle zijn geen tekortkomingen gebleken.

De WNT-verantwoording van Veiligheidsregio Fryslân is opgenomen in de toelichting van de jaarrekening. Deze toelichting voldoet aan het verantwoordingsmodel WNT zoals vastgesteld door het Ministerie.

3. *Uw interne beheersing is voldoende; IT en interne controle zijn in ontwikkeling*

Tijdens onze controle hebben wij de interne beheersing van Veiligheidsregio Fryslân beoordeeld. Dit deel geeft u inzicht in de belangrijkste bevindingen.

3.1. Openstaande aanbevelingen uit 2014 zijn in 2015 opgevolgd; IT aanbevelingen nog onderhanden

Onze bevindingen over uw interne controleomgeving hebben we weergegeven in onze rapportage interim-bevindingen controle d.d. 1 december 2015. Onze conclusie is dat het huidige niveau van interne beheersing in het algemeen voldoende is. We hebben vastgesteld dat alle nog openstaande aanbevelingen uit 2014 in 2015 zijn opgevolgd. Enkele aanbevelingen op het gebied van uw IT-omgeving staan zijn nog onderhanden.

Bevinding voorgaande jaren	Status 2015	Status per heden
Doorontwikkeling Activabeheer; aandacht voor onderhoudsplannen en investeringen	√	De onderhoudsplannen zijn up-to-date. Dit is bij de eindejaar controle van de jaarrekening 2014 vastgesteld. Voor de jaarrekening 2015 worden de onderhoudsplannen geactualiseerd, wat uitmondt in een nieuwe onderbouwing van de voorziening groot onderhoud. Het risico rondom de onvoldoende geïndexeerde kapitaallasten blijft van kracht, echter u heeft nu beter inzichtelijk waar dit uit bestaat. Voor de begroting van 2016 worden er nog geen overschrijdingen verwacht. De koppeling met de liquiditeitsplanning kan nog verder worden verbeterd. Per jaar is deze inzichtelijk. De wens is om dit ook per maand inzichtelijk te hebben (zie eveneens paragraaf 2.7).
Aanbestedingsregels	√	De contracten die Europees aanbesteed moeten worden, zijn aanbesteed of staan gepland om te worden aanbesteed. De verplichtingenadministratie in Inconto is ingericht en functioneert.
Inzicht in werkkostenregeling	√	De uitkeringen aan brandweervrijwilligers (vast bedrag per jaar en vast bedrag per uitruk) zijn door de belastingdienst aangemerkt als gerichte vrijstelling en hoeven dus niet ten laste van het forfait te komen. Op de overige regelingen is sprake van een overschrijding. Deze overschrijding past in uw beleid ten aanzien van de toepassing van de werkkostenregeling. De hierover af te dragen loonheffing van naar verwachting €173.000 is als verplichting ultimo 2015 in de jaarrekening opgenomen.
Het gebruik van Inconto kan worden verbeterd.	√	Het inkoopproces (Inconto) is inmiddels gekoppeld aan Coda (financieel pakket). Een bestelling in Inconto leidt tot een verplichting in Coda en is gekoppeld aan budgethouderschap en de boeking in Coda. Doel is om binnenkort ook langjarige verplichtingen zoals huurcontracten en leningcontracten op te nemen in Inconto. Hiermee is de aanbeveling opgevolgd.

Bevinding voorgaande jaren	Status 2015	Status per heden
Actualisering beleidsnota's	✓	De nota's omtrent reserves en voorzieningen en weerstandsvermogen zijn inmiddels vastgesteld. In de nieuwe financiële verordening is de informatie met betrekking tot kapitaalgoederen en bedrijfsvoering opgenomen waardoor voor deze onderdelen er geen separate beleidsnota's meer worden vastgesteld.

✓ Opgevolgd

✗ Geen actie ondernomen

● Opvolging onderhanden

In onze rapportage van de bevindingen uit de interim-controle hebben wij tevens de volgende observaties bij uw organisatie gerapporteerd:

- Uw (tijdelijke) concerncontroller heeft een onafhankelijk functie en stelt zich ook zo op. Er wordt gewerkt aan een goede invulling van het takenpakket van de te werven concern controller
- Er is een traject ingezet om fiscaal in control te komen. Hiermee bevordert de directie een verdere verankering van beheersmaatregelen in de organisatie.
- Interne procedures worden nageleefd. Dit geldt ook voor de leidinggevenden. Leidinggevenden lijken zich bewust van hun voorbeeldgedrag.
- Op het gebied van inkopen blijft het kennisniveau van het naleven van de Europese aanbestedingsregels op orde. Binnen de organisatie wordt hier aandacht aan besteed.
- Lijnen rondom interne beheersing en de interne controle zijn uitgezet. Interne beheersingsprocessen worden aangepast terwijl de opzet en uitvoering van de interne controle achter blijven.
- Procedures rondom autorisatie van salarismutaties, overwerk en vrijwilligersvergoedingen kunnen intern gezien worden als administratieve last in plaats van een belangrijk controle middel. Het is essentieel dat het belang van deze controles wordt uitgedragen.

3.2. Uw IT-omgeving is in beweging

Tijdens de jaarrekeningcontrole heeft een onderzoek plaatsgevonden naar de betrouwbaarheid en continuïteit van de geautomatiseerde gegevensverwerking binnen de Veiligheidsregio Fryslân. Dit onderzoek bestond uit het beoordelen van de algemene IT-beheersmaatregelen in en rondom Coda en Inconto. De algemene IT-beheersmaatregelen vormen het fundament van de geautomatiseerde gegevensverwerking en vormen daarmee de basis voor een beheerste IT-omgeving. De algemene IT-beheersmaatregelen zijn daarnaast essentieel voor het waarborgen van een betrouwbare werking van geautomatiseerde controlemaatregelen. Het is daarom van groot belang dat de algemene IT-beheersmaatregelen voldoen aan de daaraan redelijkerwijs te stellen eisen.

De Veiligheidsregio Fryslân onderkent het belang van een betrouwbare IT-omgeving. VRF wil het IT-volwassenheidsniveau naar een hoger plan tillen. Mede daarom heeft er begin 2015 een KPN audit plaatsgevonden op de ICT-organisatie. Hierop heeft VRF een breed scala aan advies ontvangen. Inmiddels zijn er verschillende stromingen op uitgezet. VRF is momenteel druk bezig met het implementeren van een aantal vervangslagen om de verbetervoorstellen van KPN te implementeren. De verbeteringen zijn tot nu toe met name op het gebied van IT infrastructuur; beheerprocessen voor applicaties worden na een start in 2015 in 2016 verder opgepakt. Wij zijn van mening dat VRF gestructureerd werkt aan het verbeteren van de IT-functie. Op basis van het onderzoek naar de betrouwbaarheid en continuïteit van de geautomatiseerde gegevensverwerking zien wij ruimte voor verbetering van de IT-processen. De belangrijkste bevindingen zijn vooral gericht op het wijzigingsbeheer en logische toegangsbeveiliging binnen applicaties en op netwerkniveau. Wij adviseren u deze bevindingen mee te nemen in het ingezette verbetertraject voor de beheersing van processen van applicaties in 2016:

- Het wijzigingsbeheer kan verbeterd worden; een gedocumenteerde wijzigingsprocedure is niet aanwezig en tevens wordt het resultaat van uitgevoerd controlemaatregelen in het proces niet altijd zichtbaar vastgelegd.
- De autorisatieprocessen niet goed werken; medewerkers worden na uitdienstmeldingen niet altijd tijdig uit de applicaties verwijderd.
- Er zijn veel gebruikers met uitgebreide rechten aanwezig in applicaties Coda en Inconto en op het Windows domein.

Voor de detailbevindingen verwijzen wij u naar bijlage A.2.
In de komende periode zal VRF informatiebeveiliging extra aandacht gaan geven, vooral zal worden gekeken naar de nieuwe regelgeving rondom het melden van datalekken. Deze nieuwe regelgeving wordt in het plan inzake de informatiebeveiliging meegenomen (zie eveneens bijlage A.3.).

3.3. Wij hebben niet gesteund op de werkzaamheden van uw interne controlefunctionaris

Door PwC is een onderzoek gedaan naar al dan niet toepasbaar zijn van de van toepassing zijnde controlestandaarden met betrekking tot de Interne Audit Functie (zogeheten standaard COS 610). Hieruit is een concept IC-plan gekomen.
Het is positief dat in het interne controleplan 2015 is opgenomen welke werkzaamheden uitgevoerd moeten worden op basis van een risico-inventarisatie per proces en daaraan gekoppelde interne controles.

Het IC-plan bestaat onder andere uit algemene informatie over de achtergrond van rechtmatigheid en hoe de interne controle is georganiseerd binnen de veiligheidsregio. Tevens wordt voor een aantal processen ingegaan op de onderkende risico's. Verder worden onderwerpen behandeld rondom misbruik en oneigenlijk gebruik, controlemiddelen en toekomstige ontwikkelingen.

Naar aanleiding van de vertraging in de uitvoering en het nog niet vervuld hebben van de functie van concerncontroller, is met de auditcommissie afgestemd dat met betrekking tot het jaar 2015 alleen de minimaal noodzakelijke werkzaamheden worden uitgevoerd, die noodzakelijk zijn voor het aantonen van de rechtmatigheid en de getrouwheid.

Voor 2016 en verder wil de organisatie verder in control komen en zal met behulp van adviezen van de interim concern controller een nadere keuze worden gemaakt over de inrichting van de interne controle en de verankering daarvan in de organisatie. Mogelijk zal er een IC-coördinator aangesteld worden die VIC gaat uitvoeren en rapporteert aan de concern controller.

Omdat wij in onze controle over 2015 in geringe mate op door interne controle werkzaamheden hebben kunnen steunen, hebben wij zelf aanvullende controles moeten uitvoeren. Deze zijn onder meer uitgevoerd bij de opbrengstverantwoording. Zoals tijdens onze controle over 2014 aan u hebben gerapporteerd ontbreekt het in onze ogen vooral op dit proces (en dan in het bijzonder ten aanzien van de stroom van overige opbrengsten) aan een toereikende interne controle op het vaststellen van de juistheid en volledigheid van de opbrengsten.

3.4. De dekking en reikwijdte van de accountantscontrole is voldoende

De dekking en de reikwijdte van de controle

Wij voeren de jaarrekeningcontrole uit om een oordeel over de getrouwheid en rechtmatigheid van de jaarrekening als geheel te vormen, zoals bedoeld in artikel 213, tweede lid van de Gemeentewet. Het is niet de doelstelling van de jaarrekeningcontrole om zekerheid te verschaffen over de kwaliteit van de interne organisatie. De controle van de jaarrekening bestaat uit een combinatie van controlewerkzaamheden, waaronder risicoanalyse, cijferbeoordelingen, beoordeling van de administratieve procedures en het daarmee samenhangende systeem van interne beheersingsmaatregelen en gegevens gerichte controlewerkzaamheden. De samenstelling en omvang van die werkzaamheden zijn noodzakelijk voor het verkrijgen van dit oordeel over de getrouwheid en rechtmatigheid.

Tijdens onze controlewerkzaamheden maken wij gebruik van de rapporterings- en goedkeuringstoleranties zoals opgenomen in het Besluit Accountantscontrole Decentrale Overheden ('BADO'), tenzij het algemeen bestuur in een controleprotocol ten behoeve van de accountant andere controle- en rapporteringstoleranties vaststelt. Deze zijn bij u niet het geval. Dit houdt in dat wij een goedkeurende controleverklaring kunnen afgeven als de geconstateerde fouten minder zijn dan 1% (€700.000) en de onzekerheden minder zijn dan 3% (€2.100.000) van de totale werkelijke lasten en toevoegingen aan de reserves in de jaarrekening.

Geen aanwijzingen voor fraude

De verantwoordelijkheid voor de jaarrekening berust bij het dagelijks bestuur. Uit dien hoofde zijn zij verantwoordelijk voor het beschermen van het vermogen van Veiligheidsregio Fryslân, het voeren van een afdoende financiële administratie en het in stand houden van een geschikt systeem van interne beheersing (waaronder procedures voor het waarborgen van de betrouwbaarheid en continuïteit van geautomatiseerde systemen en het voorkomen en opsporen van fraude, overige onregelmatigheden en fouten en niet-naleving van wet- of regelgeving). Wij hebben onze controle zodanig ingericht dat wij er redelijk, maar niet absoluut, zeker van kunnen zijn dat materiële afwijkingen in de jaarrekening (waaronder materiële afwijkingen als gevolg van fouten of fraude) aan het licht zullen komen.

Onze controle bestond niet uit een uitvoerige controle van transacties zoals noodzakelijk zou zijn om fouten of fraude die niet hebben geleid tot materiële afwijkingen in de jaarrekening te kunnen opsporen. Het dient te worden onderkend dat het controleproces inherente beperkingen kent. Als gevolg van de aard van fraude, met name wanneer daarbij sprake is van verhulling door samenzwering en vervalsing van documenten, is het mogelijk dat bij een controle die is opgezet en uitgevoerd in overeenstemming met algemeen aanvaarde controlestandaarden materiële fraude niet wordt ontdekt.

Hoewel doeltreffende interne beheersingsmaatregelen het risico dat fouten en fraude zich voordoen of onontdekt blijven, doen afnemen, wordt dit risico hiermee niet weggenomen. Wij kunnen daarom niet garanderen dat eventuele fouten of gevallen van fraude ontdekt worden. Gegeven de inherente beperkingen van het controleproces en het interne beheersingssysteem kan en mag er niet op vertrouwd worden dat ons onderzoek alle fouten of gevallen van fraude aan het licht zal brengen.

Tijdens onze controle van de jaarrekening 2015 hebben wij geen aanwijzingen voor fraude gevonden.

Wij zijn onafhankelijk

We hebben onze naleving van de externe standaarden en de wereldwijde onafhankelijkheidsstandaarden van PwC voor onze totale dienstverlening in 2015 bewaakt en bevestigen dat we aan deze onafhankelijkheidsverplichtingen hebben voldaan.

A.Bijlagen

A.1. Single information Single audit (SiSa)

Wij hebben in onze controle specifieke werkzaamheden verricht om een oordeel te kunnen geven over de getrouwheid en rechtmatigheid van de financiële verantwoordingsinformatie in de bijlage inzake SiSa bij de jaarrekening 2015 van Veiligheidsregio Fryslân. Onze werkzaamheden varieerden van het beoordelen van de interne beheersing tot het uitvoeren van detailcontroles. In de bijlage bij de jaarrekening is één type indicator opgenomen:

- Indicatoren (bedragen en andere kwantitatieve gegevens, veelal prestatie-indicatoren), die van invloed zijn op de financiële vaststelling.

Voor de indicator geldt dat er een relatie is tussen de jaarrekening en de bijlage. Wij hebben op deze indicator een reguliere rechtmatigheidscontrole uitgevoerd en indien specifiek gevraagd, is de deugdelijke totstandkoming van de indicator beoordeeld.

Voor de bevindingen uit onze controle gelden op grond van het Besluit accountantscontrole decentrale overheden ('BADO') zwaardere rapporteringtoleranties dan voor andere onderdelen van de reguliere jaarrekening.

In dit rapport van bevindingen hebben wij per specifieke uitkering fouten en onzekerheden, boven een vastgestelde financiële grens, opgenomen voor zover deze niet zijn gecorrigeerd. De financiële grens is afhankelijk gesteld van de omvangsbasis van de regeling. De omvangsbasis wordt gebaseerd op de gevraagde indicator. Bij een gevraagde indicator van 'bestedingen gedurende het jaar' wordt de omvangsbasis bijvoorbeeld gevormd door de bestedingen in de regeling. De financiële grens is per specifieke uitkering:

- €12.500 indien de omvangsbasis kleiner dan of gelijk is aan €125.000;
- 10% indien de omvangsbasis groter dan €125.000 en kleiner dan of gelijk is aan €1.000.000;
- €125.000 indien de omvangsbasis groter is dan €1.000.000.

De rapporteringstolerantie heeft geen consequenties voor de omvang en aard van de controle van specifieke uitkeringen. Het gaat alleen om het rapporteren van de waargenomen fouten en onzekerheden voortkomende uit de accountantscontrole.

Op basis van de Nota verwachtingen accountantscontrole uitgegeven door het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties rapporteren wij door middel van onderstaande voorgeschreven tabel de geconstateerde fouten of onzekerheden per regeling.

Nr	Naam specifieke uitkering of overige	Totale fout of onzekerheid per specifieke uitkering	Totale omvang van de fout of de onzekerheid (in €)	Toelichting fout/onzekerheid
A2	Brede Doeluitkering Rampenbestrijding (BDUR)	Geen	N.v.t.	N.v.t.

A.2. Detail IT-bevindingen

In de bijlage gaan we in op onze IT-bevindingen. Wij voorzien deze van een hoog, middel of laag risicoclassificatie.

Hoog risico	Zeer belangrijk aandachtspunt met een hoog inherent risico en potentieel hoge impact op de operationele resultaten en/of verslaggeving.
Middel risico	Belangrijk aandachtspunt met een gemiddeld inherent risico en potentiële impact op de operationele resultaten en/of verslaggeving.
Laag risico	Aandachtspunt met een laag risico en potentieel lage impact op de verslaggeving, compliance en/of operationele performance.

Nr.	Bevindingen	Classificatie	Managementcommentaar
IT-01	**Wijzigingsbeheer is onvoldoende** VRF bezit geen geformaliseerde procedure voor het verwerken van wijzigingen in applicaties zoals Coda en Inconto. Daarnaast hebben wij vastgesteld dat: • wijzigingen niet te allen tijde formeel worden aangevraagd en goedgekeurd; • documentatie van doorgevoerde wijzigingen, niet of beperkt wordt geregistreerd; • testen worden uitgevoerd door de Functioneel beheerder aan de hand van bijgeleverde release notes. Hiervoor zijn geen testscripts en procedures opgesteld. Testresultaten worden niet structureel zichtbaar vastgelegd. **Update december 2015: Wijzigingen** Procedures zijn geïmplementeerd om het wijzigingsbeheer te verbeteren. Deze procedures waren in 2015 nog niet actief voor functioneel beheerders van bijvoorbeeld Coda en Inconto.	**Middel**	Er is een changemanagement procedure opgesteld. Deze geldt voor alle applicaties. De procedure is geïmplementeerd binnen ICT en IM en wordt in 2016 opgeschaald naar alle functioneel beheerders binnen de afdelingen te beginnen met Coda en Inconto. Uitbreiding van de change management procedure naar alle applicaties is opgenomen in de projectenkalender van ICT 2016.

Nr.	Bevindingen	Classificatie	Managementcommentaar
IT-02	**Uw IT-functie kan verder worden geprofessionaliseerd.** VRF beschikt over een IT-strategie die aansluit bij de strategie van de Veiligheidsregio. Dit plan is nog niet verder uitgewerkt in budgetten of in concrete jaarplannen. Een formeel gedocumenteerd informatiebeveiligingsbeleid, gebaseerd op een risicoanalyse is aanwezig. De risicoanalyse is in 2012 uitgevoerd. De veiligheidsregio beschikt diverse documenten die de uitgangspunten van het informatiebeveiligingsbeleid weergeven. **Update december 2015: wijzigingen** In 2015 heeft KPN een audit (nulmeting) uitgevoerd bij Veiligheidsregio Fryslân. Naar aanleiding van de resultaten zijn er diverse verbeteracties ingezet. Veiligheidsregio Fryslân is voornemens in 2016 de processen en procedures verder te verbeteren. Een product- en dienstencatalogus is tevens opgesteld in 2015.	**Middel**	VRF heeft in 2015 een Informatieplan opgesteld dat als strategisch document geldt voor VRF als geheel. Alle projecten verlopen via de ICT Regiegroep die inmiddels circa twee jaar operationeel is en die steeds beter een rol speelt ten aanzien van strategie bepaling, toekenning van middelen en bewaking van voortgang. De toewijzing van financiële middelen aan concrete projecten verloopt via het proces van de meerjaren investeringsplanning dat al enige jaren operationeel is. Daar waar budgetten nog niet toereikend zijn is dat bekend en vindt nadere uitwerking plaats in overleg met de ICT regiegroep en de MT's.

Nr.	Bevindingen	Classificatie	Managementcommentaar
IT-03	**Beheer en monitoring van autorisaties op netwerk en binnen applicaties kan verbeterd worden** VRF bezit een geformaliseerde procedure voor het verwerken van autorisaties (instroom, doorstroom en uitstroom). Gebruikersaccounts worden niet te allen tijde tijdig verwijderd bij uitdiensttreding De juistheid van verleende autorisaties/rechten binnen applicaties wordt niet periodiek gecontroleerd. Monitoring op activiteiten door super user/administrator in diverse applicaties vindt niet plaats. IT heeft in januari een analyse uitgevoerd welke accounts nog beschikbaar moeten zijn. **Update december 2015: Geen wijzigingen.**	**Middel**	De koppeling tussen de personeelsadministratie in AFAS Insite en de AD wordt januari 2016 getest en in februari 2016 in gebruik genomen. Daarmee wordt een account gelocked zodra een uitdienstmelding door personeelszaken wordt ingevoerd. Alle wijzigingen van in-, uit- en doorstroom worden dan geautomatiseerd doorgevoerd. De bijbehorende procedures worden dan opnieuw vastgesteld. In 2016 wordt het middelenbeheer opnieuw geanalyseerd en daarin zal het verstrekken van rechten meegenomen worden als een vorm van middelen verstrekking. Verder wordt dit meegenomen in het verder versterken van functioneel beheer.

Nr.	Bevindingen	Classificatie	Managementcommentaar
IT-04	**Relatief veel accounts beschikken over uitgebreide rechten op het netwerk.** Relatief veel accounts (36) beschikken over uitgebreide rechten op het netwerk. Hiervan zijn 14 persoonlijke-, 8 serviceaccounts en 14 generieke accounts. Daarnaast is ons opgevallen dat het mogelijk is om met service accounts HVDadmin lokaal in te loggen op de servers. Screensaver wordt geactiveerd na 30 minuten inactiviteit. Best practise 10 minuten. **Update december 2015: Wijzigingen** Vastgesteld dat het aantal accounts met uitgebreide rechten is terug gebracht naar 31 actieve accounts. Naast persoonlijke beheeraccounts (11) en serviceaccounts (15) zijn thans 5 generieke beheeraccounts aangetroffen (Administrator, Ortec, Profiel, HVDadmin, ictivity). Door het gebruik van generieke beheeraccounts ontstaat een verhoogd risico tot ongeautoriseerde toegang tot de genoemde besturingssystemen en applicaties.	**Middel**	In 2016 zullen generieke accounts tot een minimum worden teruggebracht evenals het aantal service-accounts. Wijzigingen zullen voor herleidbaarheid dan met persoonlijke accounts worden gedaan die alleen voor de beheertaken worden gebruikt. Screensavertijd is teruggebracht geweest maar na praktische bezwaren bij spreekuren weer op 30 minuten gezet. Dit zal in 2016 opnieuw beoordeeld worden.

Nr.	Bevindingen	Classificatie	Managementcommentaar
IT-05	**Continuïteitsmaatregelen kunnen worden verbeterd.** Rondom de continuïteitsmaatregelen gerelateerd aan de IT-omgeving van VRF hebben wij de volgende bevindingen vastgesteld. • VRF beschikt niet over een formeel gedocumenteerd incident- en problem management proces en/of procedurebeschrijvingen. • Ad hoc worden bestanden vanuit de back-up teruggeplaatst. Een volledige restore test wordt niet periodiek uitgevoerd. • De serverruimte aan de Harlingertrekweg beschikt niet over brandsignalerings- of bestrijdingsmiddelen. Veiligheidsregio Fryslân is voornemens de procedures en processen rondom de continuïteitsmaatregelen in 2014 te actualiseren en documenteren. Ook periodieke tests van back-up en uitwijk zullen hierin worden opgenomen. **Update december 2015: Geen wijzigingen.**	Laag	In 2016 wordt het opnieuw beschrijven van het incident management aangepakt en is onderdeel van de projectenkalender ICT.

Nr.	Bevindingen	Classificatie	Managementcommentaar
IT-06 (nieuw)	**Accounts met uitgebreide rechten in applicaties en databases Coda en Inconto.** Op basis van interview en inspectie is vastgesteld dat: • Op de database Inconto een generieke beheeraccount aanwezig is waarvan zowel een leverancier als de afdeling ICT het wachtwoord kennen. • Op de database Inconto een drietal generieke beheeraccounts aanwezig zijn waarvan zowel een leverancier als de afdeling ICT het wachtwoord kennen. • In de applicatie Coda generieke beheeraccounts aanwezig zijn, twee applicatiebeheerders en twee adviseurs financiën beschikken over het wachtwoord van deze accounts. • De leverancier over een generieke beheeraccount in de applicatie Inconto beschikt.	**Middel**	Geen opmerkingen. Er wordt nog nagedacht over passende maatregelen en prioriteitstelling daarvan.

A.3. Cyber Security is een strategisch probleem en vraagt om organisatie brede aandacht

De manier waarop we kijken naar cyber security verandert snel aangezien organisaties er continu mee geconfronteerd worden. De toenemende digitalisering en inzet van nieuwe technologieën zoals Social Media, Mobile Devices en Cloud Computing kan bijdragen aan efficiëntere en effectievere processen, maar stelt ook hogere eisen aan de informatiebeveiliging. Aangezien de Veiligheidsregio met (onder andere) gemeentes gegevens uitwisselt veranderen cyber risico's het inherente risicoprofiel.

Ook op het gebied van medische gegevens neemt het aantal cyberincidenten onverminderd toe. Daarnaast hebben de gevolgen van deze cyberincidenten een steeds grote impact. Vooral medische- en persoonsgegevens zijn interessante objecten voor kwaadwillenden. De volgende dreigingen zijn specifiek voor de sector:

- Diefstal van medische- en persoonsgegevens.
- Manipulatie van data.
- Verstoring ICT bijvoorbeeld DDos aanvallen, malware en virussen.

De kans dat een van deze bedreigingen zich voordoet is zeer reëel. Uit recente krantenartikelen blijkt dat cybercriminelen steeds meer jagen op medische gegevens. Deze gegevens blijken op de zwarte markt soms het tienvoudige waard van creditcarddata. De grotere waarde en het feit dat medische gegevens makkelijker bereikbaar zijn zorgt dat cybercriminelen hun werkterrein verleggen. De mogelijke gevolgschade voor organisaties kan aanzienlijk zijn. Uit onderzoek van PwC blijkt dat Nederlandse organisaties nog zoekende zijn naar een manier om te gaan met de toenemende cyberdreigingen. Cyber Security is een strategisch probleem dat in de bestuurskamer besproken moet worden, waarbij het management naast digitale hygiëne en security technologie ook ruimte zou moeten inruimen voor incident response en cyber insurance. De NEN7510 norm vraagt hier ook om.

A.1. Cyber Security is meer dan een IT-uitdaging

Cyber security is geen IT-uitdaging (meer), het is een organisatie brede aangelegenheid. De traditionele preventieve manier van informatiebeveiliging is niet meer voldoende. Voor de Veiligheidsregio zien we de volgende vragen op komen:

- Hoe is het gesteld met het vermogen van de Veiligheidsregio om **prioriteiten** te stellen over wat er beveiligd moet worden? Zijn de digitale assets (informatie en data) van de organisatie geïdentificeerd?
- Zijn de belangrijkste **risico's** en dreigingen geïdentificeerd?
- Hoe gaat de Veiligheidsregio om met afhankelijkheid van externen en zijn er goede afspraken gemaakt over cyber security (**connecties**)?

- Creëert de Veiligheidsregio voldoende bewustzijn bij **medewerkers** over cyber bedreigingen?
- Heeft de Veiligheidsregio het **technologische** fundament op orde en worden bedreigingen gesignaleerd?
- Hoe gaat de Veiligheidsregio om met onverwachte cyber incidenten en **crisis**? Beschikt de Veiligheidsregio bijvoorbeeld over een incident response plan of is de organisatie verzekerd voor cyber security incidenten?

Wij hebben begrepen dat deze aspecten worden meegenomen in het nieuwe informatiebeveiligingsplan.

A.2. Nieuwe privacy regelgeving vraagt om directe aandacht

Vanuit Europa wordt gewerkt aan de uitrol van aangescherpte data privacy regelgeving, welke van toepassing zal worden voor alle EU lidstaten. Het belangrijkste verschil met de huidige Europese Privacyrichtlijn is dat het een Verordening betreft, die direct in werking treedt voor alle Lidstaten. Daarnaast geeft het de toezichthoudende instanties (als het College Bescherming Persoonsgegevens) de mogelijkheid tot het uitdelen van hoge boetes en de verplichting tot het melden van datalekken. Ondanks onzekerheid over de datum van invoering raden wij een vroege start met voorbereiding erop sterk aan. Uit de Privacy Health Check die wij als PwC hebben uitgevoerd blijkt namelijk dat veel organisaties niet klaar zijn voor de verwachte regelgeving en privacy onvoldoende aandacht krijgt.

A.2.1. Europese Privacy verordening nog niet definitief vastgesteld

Hoewel de inhoud van de nieuwe privacy verordening nog niet definitief is, staat wel vast dat de verordening een grote impact zal hebben op organisaties. Binnen Nederland wordt echter ook gewerkt aan het wetsvoorstel 'Cliëntenrechten bij elektronische verwerking van gegevens' en het 'Besluit elektronische gegevensuitwisseling tussen zorgaanbieders'. Beide voorstellen hebben raakvlakken met de nieuwe privacy verordening, maar gaan mogelijk verschillen op specifieke onderwerpen, bijvoorbeeld wanneer een zorginstelling nu verplicht is om een privacyfunctionaris aan te stellen. Wij adviseren u deze ontwikkelingen te blijven volgen en om vroegtijdig de impact hiervan vast te stellen voor uw organisatie.

Binnen de context van uw organisatie en omgeving hebben wij met het management gesproken over de risico's rondom privacy. De risicogebieden die wij zien, zijn:

- Heeft de Veiligheidsregio inzicht in welke processen en systemen persoonsgegevens worden verwerkt en of hier leveranciers/partners bij betrokken zijn?
- Heeft de Veiligheidsregio het gebruik van persoonsgegevens geregistreerd in het CPB register?
- Welke afspraken heeft de Veiligheidsregio gemaakt met leveranciers/partners over het bewerken van persoonsgegevens (beschikt de klant over bewerkersovereenkomsten)?
- Heeft de Veiligheidsregio een impactanalyse uitgevoerd om te begrijpen wat de voorgestelde Europese privacy regeling voor zijn/haar organisatie betekent?
- Staat Privacy op de agenda van de raad van bestuur en management? Zo ja, heeft privacy voldoende prioriteit?
- Beschikt de Veiligheidsregio over een Functionaris voor de Gegevensbescherming (Privacy Officer)?

In de onderstaande tabel hebben wij de belangrijkste eisen van de nieuwe privacy verordening benoemd en een inschatting gedaan van de benodigde inspanning voor uw organisatie om te voldoen aan deze eis. Tenslotte willen wij u er op wijzen dat privacy niet uitsluitend een juridisch, IT (security) of Business onderwerp is, maar een combinatie van deze aspecten. Om een effectieve privacy policy te implementeren is een samenwerking tussen Business, Juridische Zaken en IT (security) essentieel.

Eisen	Omschrijving	Impact
Aanstellen Functionaris voor de Gegevensbescherming (FG).	Organisaties die binnen een jaar persoonsgegevens verwerken van meer dan 5000 personen moeten verplicht een FG aanstellen.	Laag
Melden van datalekken binnen 72 uur	Een datalek moet binnen 72 uur gemeld worden aan de toezichthouder, de verantwoordelijke en onder bepaalde voorwaarden ook aan de betrokkene.	Medium
Recht om gegevens te wissen.	Betrokkenen hebben het recht om van de verantwoordelijke te eisen dat alle persoonsgegevens van hem/haar worden gewist.	Medium
Mogelijkheid voor organisaties tot verkrijgen van het Data Protection Seal.	Een organisatie mag aan toezichthoudende instanties binnen de Europese Unie vragen om een Data Protection Seal.	Hoog
Boetes: maximaal 5% van de wereldwijde jaaromzet met een maximum van €100.000.000.	Organisaties die de Verordening overtreden riskeren een hoge boete.	Hoog
Profiling en gebruik van pseudonieme gegevens.	Met pseudonimisering van gegevens wordt het mogelijk meer gebruik te maken van persoonsgegevens.	Medium